

Smed Nils Undrum

Av Nils Johan Undrum

Nils Johan Undrum (han brukte aldri mellomnavnet Johan) ble født 30.03. 1879 på Nes i Slagen, men foreldrene flyttet til nordre Undrum ved Barkåker. Han døde 15.10.1946 på Mosen i Eidsberg.

Nils gikk i lære på et mekanisk verksted på Barkåker og det fortelles at han tidlig kom i hovslagerlære hos dyrlege Winsnes i Oslo, hvor han tok svennebrev.

Det var en gang da Nils var på et midlertidig hovslageroppdrag i Lillestrøm at han traff Alvilde Hansen for første gang. Senere traff de hverandre i Oslo og forbindelsen ble knyttet. Etter at de ble gift 30.06.1907, flyttet de til Oslo hvor han arbeidet som hovslager på dyrehospitalet Cheval ved vestbanen. I 1911 kjøpte de eiendommen Sand ved Ulrikstadkrysset på Slitu. Der var det ei lita smie hvor Nils drev med hesteskoning, som var et viktig yrke før biler og traktorers tid.

På den tiden de bodde på Slitu tok Nils inn en læregutt i huset som het Paul, og var fra Hærland. Han utdannet seg videre og ble etter hvert profesjonell hovslagerinstruktør. Det fortelles at Nils og Paul på det beste hadde en rekord på 32 hester på en dag.

Nils hadde lenge sett etter en gård for å få litt avveksling i arbeidet, og da Mosen, heretter nevnt Måsan, ved Lundebyvannet ble til salgs, var det

Smed Nils Undrum.

midt i blinken ettersom han satte stor pris på å ha tilgang til vann. Stedet Måsan, gnr. 205 bnr. 8, vet vi ble ryddet i 1727 og hadde hatt mange brukere. Gården var veldig vanskjøtta og det første året var høyavlinga 7 lass. For å bedre på avlinga gikk de i gang med å grøfte, istedet for rør som var for dyrt, ble det lagt ned ris og kvister. Etter hvert ble det lagt rør i grøftene. Han var oppdatert og fremtidsretta når det gjaldt jordbruk, og han brukte mye kunstgjødsel som var nytt på den tiden, og fikk etter hvert større avlinger.

Det er fortalt at elektrisiteten kom til Lundeby i 1918, og det ble muligens lagt inn strøm på Måsan i 1920. Et lite sommerfjøs som sto på et jorde nede ved elva et sted, fikk han

Her er hele familien samlet på Sand på Slitu. Birger foran sin mor ca 2 år. Rolf i midten i underkant av 5 år, og Finn til høyre 7 år. Selv er jeg sønn av Finn. Yngstesønnen Kjell ble født på Mosen i 1931.

med hjelp av Thorvald Moseby flytt opp til åsen nærmere tunet. Den var enkel og naturligvis trekkfull. Det ble satt inn to vinduer, et på sør- og et på vestveggen, pluss en dobbeldør på den andre langveggen. Innerst mot åsen bygde han essa.

Det ble ei fin smie som var utstyrt med kun det mest nødvendige av enkelt verktøy. Det som var av verktøy der inne hadde han naturligvis laget selv.

Nils var allsidig og flink til det meste, og han laget selv alle redskaper han trengte for skog- og jordbruk.

Det fortelles at han til og med laget hverdagsskoene sine selv.

Det var en gang at symaskinen gikk i stykker 16. mai et år. Alvilde satt og gjorde i stand antrekket som guttene skulle ha på seg neste dag at det fatale skjedde. Finn mente det var nåla som knakk, mens Rolf mente å huske at det var holderen for nåla. I alle fall ble det til at Nils tok med seg symaskinen bort i smia. Delen som var i stykker ble sveisa ved hjelp av essa og ambolten. Alvilde fikk ordnet med antrekket og sydd det som var nødvendig, og guttene møtte opp på skolen respektabelt kledd på 17. mai.

Da Bøndernes hus i Hærland ble bygd i 1931 ble det til at han lagde lysekroner og lampetter til huset. Det var nok en stor utfordring, med tradisjonelle redskaper, men med store kunnskaper. Det er rart å tenke på at disse lampene ble produsert i den vesle smia på Måsan. Far fortalte at hans oppgave var å file de prismene

Lysekronen i Bøndernes hus i Hærland.

Et eksempel på hans ferdighet var at han smidde denne gryta med tre ben ut av et eneste stykke jern.

som henger på lysekronene før de skulle leveres til fornikling. Det var et viktig og nøyaktig arbeid.

Mange som kjøpte eiendom på den tida fikk økonomiske problemer og Nils var intet unntak.

Inntektene han fikk som instruktør på forskjellige landbruksskoler var viktige for ham i en vanskelig periode. Men dette var ikke årsaken til at han ikke moderniserte utstyret i smia, som han etter hvert hadde muligheter for. Her var nok årsaken yrkesstolthet og prinsipper. Vi legger merke til at smia var det eneste huset på bruket som ikke fikk innlagt elektrisitet.

Ingen skulle lære ham å kjøpe bor i butikken og deretter trykke på en knapp! Å sveise med gass kunne alle takle etter kort opplæring, men modernisering fortrenget yrkesstolthet og arbeidsglede.

Å arbeide på en slik måte var ikke «livet» for en «smed». Nei – sveise skulle han

gjøre i essa med køl og borax, og hull slo han i ambolten med en pigg dyppa i saltsyre! Trengte han et bor laga han det sjøl og han brukte det i ei vinne oppskrudd på veggen! Han kunne smi lysekroner og reparere symaskin med det utstyret han hadde!

Det så ut som han trivdes når han satt på bislaget med beina på benken, gjerne i tordenvær som det ofte var på Måsan. Av og til dro han noen melodier på et lite munnspill. En hørte ham synge av og til, og han skal ha spilt trekkspill i sin ungdom. Fra 1936 var han aktiv i virksomheten ved Hærland bedehus.

Han deltok motvillig i selskapsliv. Det var slik at folk kremta litt og retta seg opp når de snakka til ham. I nabolaget ble han sjelden tilsnakket ved fornavn.

På hans tid var det hesten som var trekraften i bondesamfundet. Noen få lastebiler kom etter hvert, men før krigen fantes ingen traktor øst for Fram det jeg kan tro. Etter at han kom til Måsan mottok han skoning for en begrensa kundekrets, men av og til kom det også hester langveisfra. Det hendte at dyrleger anbefalte at vanskelige hestebein skulle skos hos «smeden i Hærland». Ellers var det litt reparasjon av redskaper for folk – omlegging av vognhjul, hvessing av minebor og lignede.

Om vinteren kunne det da som nå falle mye snø og dermed bli vanskelig å komme frem. I verste fall måtte en bruke håndkraft, og måke seg frem. Skulle det i tillegg være mildvær, var det veldig tungt. Nils viste råd og en kan i ettertid si at han var forut for sin tid. Det var vanlig at snøplogene som

Smia slik vi husker den. Dette er malt av Berit Tangen etter et fotografi

var laget av tre, så ut som en A og ble dratt av hesten. Denne konstruksjonen fungerte bra ved første snøfall, men hadde klare begrensninger når det kom mer snø. Dette hadde Nils sett nok av. Han bygde sin egen snøplog med bare et skjær. Det skal ha vært naboer som ikke forsto hvordan dette kunne gå før de fikk se resultatet. Istedenfor å lage plogen som en A, brukte han bare den høyre siden. Han satte en solid, stålbeslått planke på høykant som skulle gå omtrent midt i veien som en skøyte, og holde retningen etter hesten. Velteskjæret presset da snøen ut. Han kunne kjøre flere turer og gjøre veien så brei han bare ville. Kjørekaren sto på «styreskøyta» og regulerte vekta på velteskjæret etter behov. Det er jo sånn vi ser snøbrøyting i dag.

Snøplogen konstruerte han ut fra eget behov. Videre perspektiv var det

over kunstgjødselsprederen for rotvekster som han konstruerte. Dette konseptet ble overtatt av Edv. Bjørnerud Maskinforretning A/S, Oslo.

Som båtbygger var han også dyktig. Den første båten som han bygde, en fin båt, kunne han også seile med. Hvis vinden var god og været bra en lørdag eller søndag ettermiddag tok han seg gjerne en tur utpå Lundebyvannet. På den tiden var det nokså uvanlig med slike aktiviteter ute på vannet, ikke er det jo så stort heller, men stort nok til en seilas. Mange naboer så på og syntes det så morsomt ut. Dette var nok en interesse han hadde med seg fra den tiden han bodde i Vestfold og Oslo.

Han hadde aldri fart til sjøs, men hadde innblikk i maritim kultur og brukte ofte ord og uttrykk fra sjølivet. «En kan binde ei ku, men en fortøyer en båt.»

Som hovslagerinstruktør hadde han kurs rundt omkring i distriktet. Han var en dyktig instruktør, selv om han ikke hadde noen pedagogisk utdanning. Han påpekte ofte betydningen av å utnytte produksjonsmidlene maksimalt. «La redskapen arbe», var ord-taket hans, «sving hammeren høyt». En tidligere elev kunne som gammel mann gjengi en setning etter Nils: «Hold ytterst i skaftet så treffer du spikeren».

I Indre Smaalenenes Avis fra 14. februar 1930 leser vi: «Vi var en tur opom smieskolen i går ettermiddag, og der gikk det varmt for seg. Guttene er nesten for ivrige, sa lærermesteren smed Undrum, som la til at her gjelder det ikke å lage mest mulig, men å få en grundig belæring om hvordan tingene skal gjøres på riktig måte. Skolen er opprettet med tanke på å få op igjen smiehåndverket i bygdene. Det er sannelig på tide at smiene kommer op igjen sier Undrum, for det blir snart slutt med at folk kan reise til smeden med det de skal ha reparert.

– Og hvorfor det? spør vi.

– Jo, når de gamle smedene dør ut, så kommer det ingen nye, for det blir ingen leve-vei å drive som smed nu efterat biltrafikken har slått igjennem, sier Undrum til slutt.»

Nils hadde sin kundekrets blant bøndene, og han var innvalgt

i herredsstyret siste periode før krigen for Bondepartiet. Han fikk mye ut av småbruket sitt, men i sitt indre var han håndverker og ikke bonde. En nabo sa at han ble aldri ordentlig hærending heller. Men han fikk leve som en høyt aktet innflytter.

Helsa til bestefar ble etter hvert dårligere og dårligere, så det ble til at vi flyttet til Måsan i april 1946.

Bestefar og bestemor flyttet opp i andre etasje, og vi inn nede. Gården ble offisielt overtatt av far 2. juni året etter. Jeg husker en av de siste spaser-turene bestefar og jeg tok, og jeg var da ca. 4 år. Han med pigg, som han alltid hadde, og med spaserstokken som han svingte elegant og taktfast. Borte ved åsen brakk han ned en busk og lagde en stokk til meg også. Skal si jeg var stolt der vi gikk begge to med hver våre spaserstokker. Han var nok ganske syk den gangen, så det var kanskje en av de siste gangene han var ute.

Bestefar døde 15. oktober 1946, og ble lagt nede i stua til bisettelsen, som var vanlig på den tiden. Mange mente at en hedersmann var gått bort.

Artikkelen er fritt skrevet etter samtaler med Kjell Undrum.

Bildet mangler

Her er hele følget samlet og kjører fra Måsan til Hærland kirke. Kisten ble trukket av den blakke hesten som var bestefars gode arbeidskamerat gjennom mange år.